

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA QUẢN LÝ VĂN HÓA - NGHỆ THUẬT



KHÓA LUẬN CỬ NHÂN QUẢN LÝ VĂN HÓA
CHUYÊN NGÀNH: QUẢN LÝ NGHỆ THUẬT

VĂN HÓA ẨM THỰC CỦA NGƯỜI THÁI
Ở HUYỆN QUAN SƠN, TỈNH THANH HÓA

Giảng viên hướng dẫn : TS. NGUYỄN THỊ ANH QUYÊN

Sinh viên thực hiện : HÀ THỊ TRANG

Lớp : QLVH 12C

Khóa học : 2011 - 2015

HÀ NỘI – 2015

LỜI CẢM ƠN

Em xin cảm ơn tất cả các thầy cô giáo trong Khoa Quản lý Văn hóa – Nghệ thuật, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội đã tận tình giảng dạy trong quá trình học tập và tạo điều kiện cho em được thực hiện khóa luận này. Đặc biệt, em xin chân thành cảm ơn cô Nguyễn Thị Anh Quyên, người đã trực tiếp hướng dẫn, chỉ bảo em tận tình để em hoàn thành khóa luận. Đồng thời, em cũng xin cảm ơn Huyện ủy, UBND và Phòng VH TT huyện Quan Sơn cùng với nhân dân người Thái huyện Quan Sơn đã giúp đỡ cung cấp tư liệu và có những nhận xét bổ ích trong quá trình thu thập tư liệu và hoàn thành bản thảo.

Do thời gian và kinh nghiệm của bản thân còn nhiều hạn chế nên đề tài nghiên cứu của em không tránh khỏi những thiếu sót, em kính mong nhận được sự nhận xét và đóng góp ý kiến của các thầy cô để bài khóa luận của em được đầy đủ và chi tiết hơn.

Em xin chân thành cảm ơn.

Hà Nội, ngày 26/05/2015

Sinh viên thực hiện

Hà Thị Trang

MỤC LỤC

MỤC LỤC	1
MỞ ĐẦU	7
1. Lý do chọn đề tài	7
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	8
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	10
3.1. Mục đích.....	10
3.2. Nhiệm vụ	10
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	11
4.1. Đối tượng.....	11
4.2. Phạm vi.....	11
5. Phương pháp nghiên cứu	11
6. Đóng góp của đề tài.....	12
7. Bố cục khóa luận	13
Chương 1 GIỚI THIỆU VỀ HUYỆN QUAN SƠN VÀ DÂN TỘC THÁI Ở HUYỆN QUAN SƠN	14
1.1. Quá trình hình thành và phát triển của huyện Quan Sơn	14
1.2. Đặc điểm tự nhiên	15
1.2.1. Vị trí địa lý.....	15
1.2.2. Địa hình	16
1.2.3. Khí hậu	16
1.2.4. Tài nguyên thiên nhiên	16
1.3. Đặc điểm kinh tế - xã hội	18
1.3.1. Cơ sở hạ tầng	18
1.3.2. Văn hóa – xã hội.....	19

1.4. Dân tộc Thái ở huyện Quan Sơn	20
1.4.1. Dân cư.....	20
1.4.2. Đặc điểm kinh tế	20
1.4.3. Đặc điểm văn hóa – xã hội.....	22
Tiểu kết.....	29
Chương 2 SỰ BIẾN ĐỔI TRONG VĂN HÓA ĂM THỰC CỦA NGƯỜI THÁI HUYỆN QUAN SƠN	31
2.1. Văn hóa ẩm thực của người Thái huyện Quan Sơn giai đoạn 1990 – 2005	31
2.1.1. Quan niệm về ăn uống.....	31
2.1.2. Nguyên liệu chế biến món ăn	32
2.1.3. Các đồ ăn, đồ uống.....	36
2.1.4. Cách ứng xử trong ăn uống.....	44
2.1.5. Giá trị của văn hóa ẩm thực của người Thái ở Quan Sơn giai đoạn 1990 – 2005	48
2.1.6. Kỹ thuật chế biến một số món ăn đặc trưng của người Thái huyện Quan Sơn giai đoạn 1990 – 2005	50
2.2. Văn hóa ẩm thực của người Thái huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa từ năm 2005 đến nay	58
2.2.1. Quan niệm về ăn uống.....	58
2.2.2. Nguyên liệu chế biến món ăn	59
2.2.3. Các đồ ăn, đồ uống.....	62
2.2.4. Cách ứng xử trong ăn uống.....	66
2.2.5. Giá trị của văn hóa ẩm thực của người Thái ở Quan Sơn từ 2005 đến nay.....	66
2.2.6. Sự biến đổi trong cách chế biến của một số món ăn đặc trưng của người Thái huyện Quan Sơn từ 2005 đến nay	69

Tiểu kết.....	72
Chương 3 GIẢI PHÁP BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ VĂN HÓA	
ÂM THỰC TRUYỀN THỐNG CỦA HUYỆN QUAN SƠN	74
3.1. Nguyên nhân biến đổi các giá trị văn hóa ẩm thực của người Thái Quan Sơn	74
3.1.1. Các yếu tố khách quan.....	74
3.1.2. Nguyên nhân chủ quan	77
3.2. Một số giải pháp bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa ẩm thực của người Thái huyện Quan Sơn.....	78
3.2.1. Hoàn thiện chính sách bảo tồn di sản văn hóa của địa phương.....	79
3.2.2. Suu tầm, nghiên cứu, kiểm kê	80
3.2.3. Tăng cường thông tin, quảng bá.....	81
3.2.4. Đẩy mạnh công tác tuyên truyền, giáo dục trong các trường học.....	82
3.2.5. Nâng cao hiểu biết, nhận thức cho cộng đồng.....	83
3.2.6. Xây dựng nguồn lực về tài chính	85
Tiểu kết.....	86
KẾT LUẬN.....	87
TÀI LIỆU THAM KHẢO	89
PHỤ LỤC.....	91

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Việt Nam là một quốc gia đa dân tộc, với 54 dân tộc anh em cùng sinh sống, trải qua nhiều thăng trầm khác nhau nhưng vẫn là anh em một nhà, đều là “con Lạc cháu Rồng”, thống nhất trong đa dạng. Tuy nhiên, mỗi dân tộc lại có những đặc trưng riêng đã được đúc kết và lưu truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác. Từ ăn, mặc, ở,... cho đến tiếng nói, chữ viết và đến cả những câu ca dao, tục ngữ, thành ngữ,... đều là tinh hoa của mỗi dân tộc. Từ xưa đến nay ở tất cả mọi nơi trên thế giới nói chung và 54 dân tộc ở nước ta nói riêng, mỗi một quốc gia, một dân tộc tuy rất khác nhau về địa lý, về phong cách sống nhưng có một cái chung duy nhất là dân tộc nào hay dù là ai đi chăng nữa cũng cần phải ăn uống. Bởi vậy, ăn uống là nhu cầu thiết yếu của con người trong cuộc sống. Xã hội ngày càng phát triển, nhu cầu ăn uống cũng không ngừng biến đổi, con người từ “ăn sống nuốt tươi” cho đến bây giờ là “ăn ngon mặc đẹp” nhưng không dừng ở đó, con người luôn quan tâm đến cách ăn uống như thế nào. Qua cách ăn uống và cách ứng xử trong ăn uống của mỗi dân tộc, chúng ta có thể đánh giá con người và biết đến văn hóa ứng xử của tộc người đó được thể hiện giữa con người với con người, con người với môi trường tự nhiên và biết thêm được phần nào về phong tục, tập quán, đời sống vật chất cũng như đời sống tinh thần của một dân tộc.

Comment [i1]: Căn lề bằng hai bên

Hiện nay, với xu hướng toàn cầu hóa, nước ta đang trong thời kỳ hội nhập, giao lưu kinh tế đang diễn ra mạnh mẽ ở các vùng trong cả nước và cả nước với nước ngoài và sự giao lưu văn hóa cũng đang diễn ra hết sức phức tạp với những luồng văn hóa đang ồ ạt tràn vào nước ta; không chỉ ở các đô thị, các thành phố lớn mà nó còn xuống tận các làng bản miền núi, biên giới xa xôi; không chỉ có những luồng văn hóa tốt đẹp mà còn có cả những luồng văn hóa

xấu, lai căng ảnh hưởng không nhỏ đến các phong tục, tập quán, lối sống cũng như các truyền thống văn hóa tốt đẹp ở nước ta và làm cho chúng đang có nguy cơ bị mất và mai một.

Quan Sơn là một huyện miền núi, biên giới của tỉnh Thanh Hóa, có cửa khẩu Na Mèo. Nơi đây hoạt động buôn bán diễn ra tấp nập, thông qua cửa khẩu người dân hai nước Việt – Lào có thể giao lưu với nhau một cách dễ dàng tạo điều kiện thuận lợi cho các nguồn văn hóa bên ngoài càng dễ xâm nhập vào. Cùng với đó, quá trình cộng cư với các dân tộc khác từ nhiều mặt làm cho các giá trị văn hóa vật chất và văn hóa tinh thần nói chung và văn hóa ẩm thực nói riêng ở nơi đây có rất nhiều biến đổi. Là sinh viên khoa Quản lý Văn hóa Nghệ thuật, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội, tương lai trở thành cán bộ quản lý văn hóa với mong muốn góp phần vào việc gìn giữ và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống, bản sắc văn hóa các dân tộc thiểu số nói chung và văn hóa ẩm thực của người Thái ở huyện Quan Sơn nói riêng nên tôi quyết định chọn đề tài: “*Văn hóa ẩm thực của người Thái ở huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa*” làm đề tài khóa luận tốt nghiệp.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Ẩm thực là một thuật ngữ Hán Việt có nghĩa là “ăn” và “uống”. Nói đến văn hóa ẩm thực chính là nói đến tập quán ăn uống. Từ lâu nay đã là đề tài thu hút được sự quan tâm nghiên cứu của nhiều học giả trên thế giới cũng như Việt Nam.

Ở nước ta hiện nay có khá nhiều công trình nghiên cứu về ẩm thực. Trước hết phải kể đến tác giả Phan Văn Hoàn với tác phẩm “*Bước đầu tìm hiểu về văn hóa ẩm thực Việt Nam*” (2006). Trong tác phẩm này, tác giả đã khái quát được khá đầy đủ về khái niệm ăn uống, tập quán ăn uống, sự giao lưu trong ăn uống của người Việt Nam với các nước khác như: Trung Quốc, Pháp một cách toàn diện có hệ thống và phác thảo một bức tranh toàn cảnh về ăn uống

của người Việt Nam nói chung. Tác giả Vương Xuân Tình với tác phẩm “*Tập quán ăn uống của người Việt vùng Kinh Bắc*” (2004). Trong tác phẩm này, tác giả đề cập khá toàn diện về các món ăn, đồ uống của người Việt vùng Kinh Bắc. Công trình đã có nhiều đóng góp lớn trong việc nghiên cứu và là nguồn tài liệu tham khảo rất bổ ích cho những đề tài nghiên cứu về ẩm thực. Nhưng phần lớn các tác phẩm chỉ đề cập đến cách ăn uống của người Kinh (Việt).

Ngoài ra, còn phải kể đến tác phẩm nói về văn hóa ẩm thực chuyên sâu của đồng bào các dân tộc thiểu số ở các vùng như: “*Văn hóa ẩm thực của người Thái đen ở thị xã Sơn La*” của Nguyễn Thị Hồng Mai (2006), (luận văn thạc sĩ Văn hóa học); “*Văn hóa ẩm thực Mường*” của Hoàng Anh Nhân (2002), “*Văn hóa ẩm thực*” của Trương Sỹ Hùng (1999), “*Truyền thống ăn uống của các dân tộc Tày - Thái*” của Ngô Đức Thịnh (1998),

Đã có nhiều tài liệu viết về người Thái, phong tục ăn uống của người Thái trong cả nước như: “*Văn hóa vật chất của người Thái Thanh Hóa và Nghệ An*” của tác giả Vi Văn Biên (2006); “*Về người Thái đen ở Việt Nam*” của Hoàng Lương (2001); “*Văn hóa trong ăn uống*” của Đinh Gia Khánh (1998)... Trong các tác phẩm này, các tác giả đã trình bày một cách có hệ thống và khá đầy đủ về các món ăn truyền thống, các phong tục tập quán trong ăn uống của người Thái ở trong cả nước nói chung. Nhưng cũng cùng là một dân tộc nhưng sống ở các vùng miền khác nhau, các điều kiện tự nhiên, văn hóa – xã hội khác nhau nên mỗi nơi lại có một phong tục tập quán về sinh hoạt ăn uống khác nhau.

Nhìn lại lịch sử nghiên cứu vấn đề có thể thấy, tuy đã có nhiều tác phẩm viết về phong tục tập quán hay cách thức tổ chức ăn uống của người Thái nói riêng và của các dân tộc khác nói chung nhưng chưa có tác phẩm nào nghiên cứu về người Thái ở huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa và những khía cạnh về

văn hóa của họ. Đồng thời, chưa có công trình nào đi sâu vào nghiên cứu những giá trị tốt đẹp về văn hóa trong ăn uống trước sự phát triển kinh tế - văn hóa – xã hội như hiện nay của họ. Những nghiên cứu đó chỉ đi bao quát chung về văn hóa ẩm thực của người Thái, của các dân tộc khác và các vùng trong cả nước nói chung.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích

Trên cơ sở mô tả, phân tích về văn hóa ẩm thực truyền thống như các món ăn, đồ uống trong bữa ăn hàng ngày, trong ngày lễ, ngày tết và những nét ứng xử của người Thái ở huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa nhằm đánh giá thực trạng, những nguyên nhân biến đổi của nó trong giai đoạn hiện nay.

Đồng thời, nghiên cứu và tìm hiểu những nét chung và nét riêng về phong tục tập quán trong ăn uống của họ so với người Thái ở vùng khác trong cả nước nhằm đề xuất một số giải pháp bảo tồn và phát huy các giá trị trong văn hóa ẩm thực truyền thống của người Thái ở huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa trong thời kỳ công nghiệp hóa – hiện đại hóa đất nước và hội nhập quốc tế hiện nay.

3.2. Nhiệm vụ

Mô tả, phân tích về văn hóa ẩm thực trong truyền thống nhằm sưu tầm các món ăn, đồ uống, cách ứng xử trong ăn uống và giá trị của văn hóa ẩm thực truyền thống và hiện đại của người Thái ở huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa để bổ sung vào tư liệu về văn hoá ăn uống của người Thái, góp phần bảo lưu và phát triển các giá trị văn hóa dân tộc của người Thái ở huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa nói riêng và dân tộc Thái nói chung. Đồng thời đánh giá thực

trạng biến đổi văn hóa ẩm thực của họ trong giai đoạn hiện nay và đề xuất một số giải pháp bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa tốt đẹp ở trong đó.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Comment [i3]: Viết lại các dòng đầu của nhiệm vụ nghiên cứu.

4.1. Đối tượng

Đối tượng nghiên cứu của khóa luận là văn hóa ẩm thực của người Thái ở huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa. Đó là tri thức về các món ăn truyền thống, cách chế biến, nguyên liệu chế biến món ăn, đặc biệt chú trọng đi sâu nghiên cứu văn hóa ẩm thực truyền thống và hiện nay để thấy rõ được những thay đổi về ẩm thực của người Thái ở huyện Quan Sơn qua từng giai đoạn.

4.2. Phạm vi

Khóa luận tập trung nghiên cứu những yếu tố về văn hóa ẩm thực trong giai đoạn hiện nay. Phạm vi thời gian là từ năm 1990 cho đến nay. Địa bàn khảo sát gồm 13 xã, thị trấn thuộc địa bàn huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa.

5. Phương pháp nghiên cứu

Đề tài được thực hiện bằng những phương pháp nghiên: nghiên cứu tài liệu, nghiên cứu, điền dã tại thực địa, điều tra, phỏng vấn.

Phương pháp thu thập tư liệu tại các thư viện, viện nghiên cứu chuyên ngành: ở các thư viện Dân tộc học, thư viện huyện Quan Sơn, thư viện tỉnh Thanh Hóa, thư viện của trường Đại học Văn hóa Hà Nội,... Tại đây tôi đã tiếp xúc với nhiều tài liệu nghiên cứu về người Thái nói chung và văn hóa ẩm thực nói riêng của những người đi trước, học hỏi được ở đó nhiều phương pháp nghiên cứu khoa học rất bổ ích để tiến hành các bước tiếp theo đi thu thập tài liệu ở thực địa.

Phương pháp điền dã dân tộc học: trong qua trình học tập, sinh sống nhiều năm bản thân tôi đã được đi khảo sát thực tế, trực tiếp tìm hiểu được nhiều vấn đề trong ăn uống như: được tiếp xúc với nguồn lương thực, thực phẩm của vùng và được tham gia trực tiếp vào các ngày lễ, ngày tết, vào trong các đám cưới, đám tang của địa phương. Để thu thập tài liệu cho khóa luận, tôi đã đi xuống các xã qua đó tiến hành điều tra nghiên cứu. Do đặc điểm người dân vùng núi sống rải rác, xen kẽ với người Kinh, Mông và Mường rất khó điều tra nên ở mỗi xã tiến hành điều tra 1 đến 2 bản có số lượng người Thái tập trung đông làm điểm nghiên cứu chính.

Phương pháp phỏng vấn, nói chuyện cùng những người cao tuổi, các cô, các bác, các chị em người Thái,... về cách tổ chức bữa ăn, cách chế biến món ăn và học hỏi một số kinh nghiệm, cách làm một số đồ ăn uống của đồng bào. Bản thân cũng được tham gia quan sát, làm trực tiếp trong quá trình chế biến thức ăn, tham gia ăn uống cùng với các gia đình và được “kiểm định” lại những gì thu thập được bằng thính giác, thị giác, vị giác,...

Cuối cùng, là các phương pháp phân tích, tổng hợp được áp dụng để xử lý tài liệu và viết khoá luận. Để có sự nhất quán nên các từ ngữ tiếng Thái trong khoá luận được phiên âm theo từ điển Thái – Việt, bên cạnh đó vẫn chú thích có phiên âm riêng của người dân trong vùng.

6. Đóng góp của đề tài

Trên cơ sở kế thừa những kết quả của các tác giả đi trước, tác giả khoá luận cố gắng đi sâu vào một số nét chính nổi bật nhằm mục đích đóng góp thêm cho vấn đề này như:

Cung cấp thêm tư liệu về văn hóa ẩm thực của người Thái ở huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa, giúp người đọc hiểu thêm một số đặc điểm khái quát về đặc

điểm kinh tế, văn hóa và những giá trị văn hóa của họ, nhất là những nét đặc trưng riêng biệt trong văn hóa ẩm thực của họ với đồng bào Thái ở các vùng khác.

Giúp cho các dân tộc khác hiểu thêm về văn hóa ẩm thực của dân tộc Thái cũng như vốn văn hóa nói chung của họ và thấy được những nét biến đổi trong tập quán ăn uống của người Thái ở huyện Quan Sơn, tỉnh Thanh Hóa.

7. Bố cục khóa luận

Ngoài các phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục, khóa luận gồm có 3 chương:

Chương 1: Giới thiệu về huyện Quan Sơn và dân tộc Thái ở huyện Quan Sơn.

Chương 2: Văn hóa ẩm thực truyền thống và hiện nay của người Thái ở huyện Quan Sơn.

Chương 3: Giải pháp bảo tồn và phát huy văn hóa ẩm thực truyền thống của người Thái ở huyện Quan Sơn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Vương Anh (2001), *Tiếp cận Văn hóa Thái xứ Thanh*, Nxb VHHT Thanh Hóa.
2. Ban chấp hành Đảng bộ huyện Quan Sơn (1996 -2006), *Lịch sử Đảng bộ huyện Quan Sơn*, Nxb Thanh Hóa.
3. Ban nghiên cứu và Ban biên soạn lịch sử Thanh Hóa (2005), *Văn hóa phi vật thể Thanh Hóa*, Nxb Thanh Hóa.
4. Vi Văn Biên (2006), *Văn hóa vật chất của người Thái ở Thanh Hóa và Nghệ An*, Nxb Văn hóa Dân tộc, Hà Nội.
5. Lê Sỹ Giáo (1991), Đặc điểm phân bố các dân tộc người miền núi Thanh Hóa, *Tạp chí Dân tộc học*, số 2.
6. Trương Sỹ Hùng (1999), *Văn hóa ẩm thực*, *Tạp chí Quê hương*, số 6, Hà Nội.
7. Đinh Gia Khánh (1998), *Văn hóa trong ăn uống*, *Tạp chí Văn hóa Dân gian*, số 3.
8. Hoàng Khôi (2003), *Nét Văn hóa xứ Thanh*, Nxb Thanh Hóa.
9. Hoàng Lương (2001), *Về người Thái đen ở Việt Nam*, *Tạp chí Dân tộc học*.
10. Nguyễn Thị Hồng Mai (2006), *Văn hóa ẩm thực của người Thái đen ở thị xã Sơn La* (Luận văn Thạc sĩ Văn hóa học), Trường Đại học Văn hóa Hà Nội.
11. Hoàng Anh Nhân (2002), *Văn hóa ẩm thực Mường*, Nxb Văn hóa Dân tộc, Hà Nội.

12. Ngô Đức Thịnh (1998), *Truyền thống ăn uống các dân tộc Tày – Thái*, Nxb Văn hóa Dân tộc, Hà Nội.
13. Sở Văn hóa Thể thao Du lịch tỉnh Thanh Hóa, *Lên bản Thái thương thức canh môn*, Báo Văn hóa cơ sở, số 21.
14. Sở Văn hóa Thể thao Du lịch tỉnh Thanh Hóa, *Giáo dục những năm gần đây của huyện miền núi phía Tây Thanh Hóa*, Báo Văn hóa cơ sở, số 23.
15. Trần Quốc Vượng, Nguyễn Thị Bảy (1999), *Về Văn hóa ẩm thực người Việt Nam*, Tạp chí Văn hóa Nghệ thuật, số 7.
16. Đinh Xuân (2009), *Góp phần tìm hiểu Sắc thái Văn hóa dân tộc Thái, Mường Thanh Hóa*, Hội VHNT các DTTS Việt Nam, Ban đại diện tại Thanh Hóa.